

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
Книга XXXII

**ХАРАКТЕРИСТИКА НА СЪЩЕСТВИТЕЛНОТО
КАТО ПРИСЪЕДИНЯВАЩА ЧАСТ
ЗА РЕЛАТИВНИ ИЗРЕЧЕНИЯ В БЪЛГАРСКИ**

Светла Коева

Институт за български език, БАН

**PROPERTIES OF THE NOUN ATTACHMENT SITE
FOR RELATIVE CLAUSES IN BULGARIAN**

Svetla Koeva

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

Резюме. Студията е част от изследване, което разглежда семантичните и синтактичните отношения между простите изречения в състава на сложното в български. За да се очертае обхватът на изследването, се формулира дефиниция за просто изречение в състава на сложното, според която се определят типовете структури, свързани към присъединяваща част съществително име в български. Представени са семантичните характеристики на присъединяващата част съществително име: субект, комплемент, адюнкт или предикатив в изречението; модификатор аргумент и модификатор адюнкт в рамките на именното словосъчетание. При разглеждането на семантичните ограничения за съчетаемост са специфицирани допустимите класове съществителни имена като присъединяващи конституенти за различните видове рестриktivни, нерестриktivни и максимализиращи (квалификативни и квантификативни) релативни изречения. Описани са равнищата на присъединяване на квалификативните, квантификативните, рестриktivните и нерестриktivните релативни изречения към присъединяващата част съществително име и е показано, че присъединяването на четирите вида релативни изречения има дистрибутивен характер.

Ключови думи: просто изречение в състава на сложното; част, присъединяваща просто изречение

Abstract. The study is part of a wider research that examines different aspects of clause linkage in Bulgarian. A definition for a clause is formulated to draw up the scope of the study. The semantic features of the noun attachment site are presented: subject, complement, adjunct or predicative in the clause; modifier argument and modifier adjunct within the noun phrase. The admissible noun classes are specified for the attachment site of different types of relative clauses: restrictive, non-restrictive, and maximising (kind and amount). The levels of attachment of the kind, amount, restrictive, and non-restrictive relative clauses are described, and it has been shown that these levels are of a distributive nature for the four types of relative clauses.

Keywords: clause, clause attachment site

1. Цел на изследването

Студията е част от изследване, което разглежда семантичните и синтактичните отношения между простите изречения в състава на сложното в български. При комбинирането на прости изречения в състава на сложното се изследват следните параметри (Гаст, Дийсел/Gast, Diessel 2012, 4):

- Характеристиките на синтактичната структура (присъединяващата част), с която се свързва дадено просто изречение;
- Характеристиките на простото изречение, което се присъединява към дадена синтактична структура;
- Релацията на зависимост между присъединяващата част и простото изречение.

Използваме обобщаващия термин *присъединяваща част*, защото синтактичната структура, с която е свързано дадено просто изречение, може да се изразява посредством дума, словосъчетание, просто изречение или празна категория, и следователно термините *опора*, *главна част*, *определяемо* не винаги са подходящи. Някои по-стари дефиниции са частично в синхрон с така определените параметри: подчинено изречение е „просто изречение, което пояснява дума в друго изречение“, а главно изречение е „просто изречение, към което се отнася подчиненото (пояснително) изречение“ (Андрейчин, Костов, Николов/Andreychin, Kostov, Nikolov 1974, 348).

Целта на изследването е да се представят **характеристиките на присъединяващата част по отношение на дадено просто изречение в състава на сложното**: съществително име (местоимение); празна категория; прилагателно име (местоимение, числително име); наречие; глагол; предлог; словосъчетание с главна част съществително име, прилагателно име, наречие, глагол или предлог; просто изречение; **видът и характеристиките на присъединяването просто изречение**: съчинително просто изречение; релативно изречение; въпросително изречение; изречение с комплементизатор; *да*-изречение; малко изречение; деепричастно изречение; **семантичното отношение при свързването на присъединяващата част и присъединяването просто**

изречение: координация, субординация – аргумент, адюнкт, спецификатор); **функционалните характеристики на присъединяваните прости изречения:** определителни (атрибутивни), допълнителни (комплементни), обстоятелствени (адюнктни), подложни (субектни), сказуемноопределителни (предикативни); **класификационни въпроси,** свързани с типологията на простите изречения в състава на сложното.

Мотивация за изследването е липсата на пълно описание на някои типове синтактични структури и на някои семантични отношения между простите изречения в състава на сложното, както и отсъствието на единно типологично представяне на простите изречения в състава на сложното за български.

В настоящото изложение по-подробно ще бъдат разгледани **характеристиките на присъединяващата част съществително име по отношение на релативните изречения.**

За да се очертае обхватът на изследването, ще бъде формулирана дефиниция за просто изречение в състава на сложното. В изследването се представят семантичните характеристики на присъединяващата част съществително име (субект, комплемент, адюнкт, предикат). Лексикално-семантичната и синтактичната характеристика на присъединяващата част съществително име ще бъдат разгледани последователно за различните видове релативни атрибутивни изречения, тъй като се предопределят от семантиката на отношението между присъединяващата част и подчиненото изречение.

2. Дефиниция за просто изречение в състава на сложното

Съществуват редица дефиниции за просто изречение. „**Простото изречение** има едно **предикативно ядро**“, съответно „сложното изречение се състои от две или повече прости изречения и образува граматично и интонационно единство“ (Попов/Роров 1983, 41). Други дефиниции също определят простото изречение посредством понятието за предикация. „Изречението е в основата си съобщение или израз на деен мисловен **процес на свързване на две представи:** предмет (субект, същина) и някаква негова особеност или проява“ (Андрейчин/Andreychin 1944, 421). „Изречението е **предикативно съединение** на лексикалните единици от частите на речта“ (Пенчев/Penchev 1998, 9). Дефинициите за просто изречение в състава на сложното, които се предлагат в типологични изследвания, също не предоставят специфицираща информация: простото изречение в състава на сложното се определя като синтагма, която съдържа една **предикация** (Леман/Lehmann 1988, 182), или като единица, която минимално съдържа **предикация**, съотнасяне между предикат и (потенциално празно) множество от аргументи (Гаст, Дийсел/Gast, Diessel 2012, 6).

Според всички посочени дефиниции структурите, оградени в квадратни скоби в следните примери, са прости изречения в състава на сложното.

1. [*Това прави невъзможно [абсорбирането на боята от грунда]*]¹. (номинализация² в просто изречение)
2. [*Появи се един прислужник*], [*който носеше таблата с обедния ориз на съдията*]. (главно изречение и подчинено релативно изречение)
3. [*Той е обзет от идеята*], че [*разговаря с онова нещо в гората*]. (главно изречение и подчинено комплементно изречение)
4. [*Приличаха на леопарди*], [*пазеци домашно коте*]. → [(те)³ *Приличаха на леопарди*]_i, [(те)_i *пазеци домашно коте*]. (главно изречение и релативно малко изречение⁴ с контрол⁵ от antecedent в главното изречение)

Посочените дефиниции за просто изречение не могат да послужат за разграничаване на самостоятелно употребено просто изречение от просто изречение в състава на сложното (съчинено, главно, подчинено, малко, деепричастно), нито да разграничат простите изречения от други структури, които съдържат предикат и аргументи (номинализация, релативно малко изречение). Неслучайно в други езици за назоваването на простите изречения в състава на сложното има отделен термин (например clause – в английски).

За целите на изследването предлагаме следната дефиниция. **Просто изречение в състава на сложното** е синтактична структура, която:

- а) съдържа предикат в изреченска предикативна позиция (позицията на сказуемо в традиционната терминология) и (потенциално празно) множество от аргументи;
- б) е свързана семантично и синтактично с друга синтактична структура, която съдържа предикат в изреченска синтактична позиция и (потенциално празно) множество от аргументи.

Семантичното и синтактичното свързване с друга синтактична структура, която съдържа предикат в изреченска позиция, е условието, което различава простите изречения в състава на сложното от простите изречения, употребени самостоятелно. Изискването за предикат в изреченска предикативна позиция изключва номинализациите като отделни прости изречения, но причислява малките изречения (деепричастни, комплементни и адюнктни) към простите изречения в състава на сложното. На наложеното ограничение да се представят прости изречения в състава на сложното с присъединяваща част

¹ Примерите са от Българския национален корпус (Коева/Коева 2014).

² Номинализацията се дефинира като процес, при който дадена лексикална категория претърпява функционална промяна, така че да се превърне в съществително (Комри, Томпсън/Comrie, Thompson 2007, 334).

³ В кръгли скоби са поставени конституенти, които не са експлицитно изразени. В някои случаи те могат да получат експлицитна реализация, в други – не.

⁴ Терминът *релативно малко изречение* се употребява за обособените прилагателни и причастия (и словосъчетания с тях).

⁵ *Контрол* означава семантична и синтактична интерпретация на имплицитен субект спрямо конституент от главното изречение.

съществително име, отговарят примерите, илюстрирани в 2. и 3.: **релативни и комплементни (нерелативни) изречения към присъединяваща част съществително име**. В настоящото изследване ще представим семантична, лексикално-семантична и синтактична характеристика на **присъединяващата част съществително име по отношение на релативните атрибутивни изречения**⁶.

3. Кратка характеристика на релативните атрибутивни изречения

В българската синтактична традиция дефинициите за подчинени изречения в състава на сложното се формулират от гледна точка на присъединяваната част. „Определителните изречения са подчинени изречения, които поясняват непосредствено едно определяемо (име, местоимение или именно словосъчетание), означаващо предмет от главното изречение“ (Ницолова/Nitsolova 1983, 305). Друга дефиниция е следната: „Подчинени изречения, които поясняват съществителни имена, се наричат определителни. Това значи, че са разширения на именна група, независимо от функцията на именната група като част на главното изречение“ (Пенчев/Penchev 1998, 117). Ако преобразуваме посочените дефиниции, присъединяващата част е съществително име, именна група или лично местоимение, ако подчиненото изречение е определително (атрибутивно) изречение.

Определителните изречения в български се въвеждат с относителни местоимения и словосъчетания с тях, относителни местоименни наречия и словосъчетания с тях, въпросителни местоимения и словосъчетания с тях, въпросителни местоименни наречия и словосъчетания с тях и подчинителните съюзи *че* и *да* (Ницолова/Nitsolova 1983, 305–306; Пенчев/Penchev 1998, 118; Коева/Коева 2001, 144 и др.), като в зависимост от това се класифицират като релативни (относителни изречения) и комплементни (изречения косвени въпроси и съюзни изречения).

В английски се наблюдава така наречената нулева релативизация, при която подчинено релативно изречение се присъединява без въвеждаща дума (де Врийс/de Vries 2002, 1).

5. *Jack never reads books I recommend to him.*

Джак никога чета-3SG книги аз препоръчвам на него
'Джак никога не чете книги, които му препоръчвам.'

Подобна (но не същата) употреба в български се наблюдава при т.нар. несъщински определителни изречения, които не съдържат релативно местоимение (Ницолова/Nitsolova 1983, 316).

---

⁶ Терминът *атрибутивни* ще се изпуска, тъй като изследването се фокусира само върху релативните атрибутивни изречения (относителните определителни изречения).

6.а. *Не остана под небето сила да устои срещу тях.*

6.б. = Не остана под небето сила, (която) да устои срещу тях.

Изпускането на релативното местоимение може да се обясни с наличието на *да*-форма на глагола, тъй като *да* се използва за въвеждането на подчинени изречения, включително на подчинени атрибутивни изречения.

Характеристиките на релативните изречения са обобщени, както следва (де Врийс/de Vries 2002, 14–15):

- релативното изречение е подчинено изречение;
- релативното изречение се свързва със заобикалящия го контекст посредством присъединяваща част ('pivot'), която се споделя семантично от главното и подчиненото изречение;
- семантичната и синтактичната роля, които присъединяващата част играе в релативното изречение, са независими от семантичната и синтактичната ѝ роля извън релативното изречение (в главното изречение).

Под *релативизация* разбираме корелация на (част от) присъединяващата част съществително име (**антецедент**) с релативен конституент от подчиненото изречение (**анафора**), който ще наричаме **релатив**. Релативът може да се изразява посредством относително (релативно) местоимение (*който*, *чийто*) или относително местоименно наречие (*където*, *когато*) и словосъчетания с тях (*точно който*, *тъкмо когато*), словосъчетание от относително местоимение или наречие и антецедента (*какъвто въпрос*, *колкото ябълки*, *какъвто ø*, *колкото ø*), словосъчетание от относително местоимение или наречие и съществително, различно от антецедента (*такъв въпрос*, *какъвто отговор*; *толкова чинии*, *колкото ябълки*). Традиционно се приема, че „релативът замества определяемото или отправя по някакъв начин към него“ (Ницолова/Nitsolova 1983, 307).

Релативът в подчиненото изречение [*която*]_i има идентична референция с присъединяващото съществително в главното изречение [*битката*]_i⁷, което е негов антецедент.

7. ... *трябва да разкрие блясъка си в* [_{NP} [*битката*]_i], [_N [*която*]_i *тъй дълго чака*]]⁸.

Лексикално-семантичните ограничения при употребата на различните относителни местоимения в български са описани, както следва: „**Който** може да се свързва с определяемите без ограничения“ (Ницолова/Nitsolova

⁷ Корелацията се означава с коиндексация.

⁸ Използват се само категории, които са необходими за представянето на емпиричните данни: NP (именна фраза), QP (фраза на квантификатора), DP (фраза на референтния детерминатор), QuanP (фраза на квантитативния детерминатор), QualP (фраза на квалитативния детерминатор), CP (изречение), RC (релативно изречение), N (съществително).

1983, 307). Винителната форма **когого** се съчетава със съществителни, които означават лица, ... остарялата дателна форма **комуто** ... може да се замени със съчетанието **на когого** или **чийто** (Ницолова/Nitsolova 1983, 308). **Що** и **дето** са неизменяеми форми, които са еквивалентни на **който**“ (Ницолова/Nitsolova 1983, 309). *Дето* също се определя като съюз (комплементизатор), въвеждащ релативно изречение (Рудин/Rudin 1986, 130–132; Пенчев/Penchev 1998, 120); Кръпова/Кгарова 2010, 1242). Приемаме, че *дето* (както и *що*) има характера на неизменяем релатив. Изброените характеристики за *дето* (Rudin 1986, 130; Кръпова/Кгарова 2010, 1243), според които *дето* се класифицира като комплементизатор: липса на маркери за род, число и падеж, се отнасят и за останалите неизменяеми релативи. Свойството, което може да характеризира *дето* като комплементизатор, е невъзможността му да се комбинира с предлози за разлика от синонимното си релативно местоимение *който*: употребата на предлог с *дето* задължително изисква резумтивно местоимение (Кръпова/Кгарова 2010, 1244).

8.а. *Да го видим това злато, дето толкова се хвалите с него.*

8.б. **Да го видим това злато, с дето толкова се хвалите.*

8.в. *Да го видим това злато, с което толкова се хвалите.*

Всъщност употребата на резумтивно местоимение (лично местоимение, което се намира в каноничната позиция на релативизирания елемент) показва релативния характер на *дето*, а невъзможността му за комбинация с предлози може да се обясни с неговия произход от адвербиалния релатив *където*. *Дето* не може да се комбинира с предлог, защото семантично произхожда от релатив, който означава комбинация с предлог (*където* = предлог *който*). Друго доказателство, че *дето* е неизменяем релатив, свързано с произхода на *дето*, е, че се употребява и като синоним на *където*.

9.а. *Мястото, където ни заведоха, не ме окуражи много.*

9.б. *Мястото, дето ни заведоха, не ме окуражи много.*

„Относителните наречия **където**, **гдето**, **где**, **де**, **накъдето**, **откъдето** и **когато** се свързват с ограничени семантични множества от определяеми. Определителните изречения с относителни наречия за място поясняват съществителни имена и словосъчетания, означаващи място. Определителните изречения с **когато** се свързват с определяеми съществителни имена и словосъчетания, които означават време“ (Ницолова/Nitsolova 1983, 310). Употребяват се още относителните наречия *докогато*, *гдето*, *отгдето* (Петрова/Petrova 2008, 64), *докъдето*, *догдето*, *откогато*. „Относителното местоимение **чийто** означава отношение между притежател, назован чрез определяемото в главното изречение, и притежаван обект, означен с име или именно словосъчетание в подчиненото изречение ... Относителното местоимение **какъвто** за разлика от **който** не замества определяемото си изцяло, а отправя само към неговата качествена страна или към негово отделно свойство“ (Ницолова/Nitsolova 1983, 311). *Колкото* се употребява като кореферентен релатив на

признак на антецедента от главното изречение, при условие че признакът е количествен и антецедентът е в множествено число или събирателно съществително (Коева/Коева 2017, 198). Заради семантиката, изразявана от релативното местоимение, наричаме изреченията с *чийто* – релативни изречения с притежателен релатив, изреченията с *когато* и *където* (и техни производни) – релативни изречения с адвербиален релатив; изреченията с *какъвто* – релативни изречения с квалитативен релатив, и изреченията с *колкото* – релативни изречения с квантитативен релатив.

Релативните атрибутивни изречения се делят на ограничителни (рестриктивни) и неограничителни (**нерестриктивни**⁹) изречения. Класификацията обаче не се изчерпва с тези семантичните класове. Към тях е добавен и трети клас: **максимализиращи** релативни изречения ('maximalizing clauses') (Гросу, Ландман/Grosu, Landman 1998). Трите вида релативни изречения ще бъдат разгледани поотделно, тъй като семантиката на отношението между присъединяващата част и подчиненото изречение е различна за всеки вид, а от това следват разлики по отношение на лексикално-семантичните ограничения за присъединяващата част и на синтактичното равнище на присъединяване на подчиненото изречение към присъединяващата част.

4. Подходи при интерпретацията на присъединяващата част

Описанието на релативните изречения предизвиква траен интерес, като стремежът е да се намери единна рамка за представяне на различните видове релативни изречения.

Очертават се два основни подхода, които интерпретират генерирането на присъединяващата част по различен начин: стандартен анализ ('standard analysis') и анализ с повдигане ('raising analysis'), наречен още ('promotional analysis') (де Врийс/de Vries 2002, 3)¹⁰. Присъединяващата част – *books_i* ('книги'), при стандартния анализ се генерира в главното изречение (10.а.), а при анализа с повдигане – в подчиненото изречение (10.б.).

10.а. *Jack never reads books_i [_i I recommend t_i to him].*
(де Врийс/de Vries 2002, 3)

10.б. *Jack never reads [_i books_i I recommend t_i to him].*
'Джак никога не чете книги, които му препоръчвам.'

При анализа с повдигане за релативните изречения в английски, въведени с *that* ('който') или с нулева релативизация (Кейн/Кауне 1994, 91), се приема, че присъединяващата част се селектира от подчинения глагол и се

---

⁹ Друг широко използван термин за нерестриктивните изречения е *апозитивни изречения*.

¹⁰ Подробен преглед на различните подходи при описанието на релативните изречения се предлага от де Врийс (де Врийс/de Vries 2002).

генерира като именна група без детерминатор в подчиненото изречение: $[_{NP} \text{ book}]$ ('книга'), а самото подчинено изречение се селектира от детерминатора *the* (определителен член в английски) (11.а.). Присъединяващата част $[_{NP} \text{ book}]$ се повдига в спецификаторната позиция на подчиненото изречение $[_{CP} [_{NP} \text{ book}]_i \dots]$ (11.б.).

- 11.а. $[_{DP} [_D, \text{ the } [_{CP} (\text{that}) \text{ I read } [_{NP} \text{ book}]]]] \rightarrow$
 11.б. $[_{DP} [_D, \text{ the } [_{CP} [_{NP} \text{ book}]_i [_C (\text{that}) \text{ I read } t_i]]]]$
 'книгата, която чета'

В релативните изречения с *which* ('който') присъединяващата част също се селектира от подчинения глагол, но се генерира като комплемент на релативен детерминатор $[_{DP-rel} \text{ which } [_{NP} \text{ book}]]$ (12.а.). Релативната фраза се повдига до спецификаторната позиция на подчиненото изречение $[_{CP} [_{DP-rel} \text{ which } [_{NP} \text{ book}]]_i]$ (12.б.), а присъединяващата част – до спецификаторната позиция на релатива $[_{DP-rel} [_{NP} \text{ book}]]_j [_{D'-rel} \text{ which } t_j]_i]$ (12.в.):

- 12.а. $[_{DP} [_D, \text{ the } [_{CP} \text{ I read } [_{DP-rel} \text{ which } [_{NP} \text{ book}]]]]] \rightarrow$
 12.б. $[_{DP} [_D, \text{ the } [_{CP} [_{DP-rel} \text{ which } [_{NP} \text{ book}]]_i [_C \text{ I read } t_i]]]] \rightarrow$
 12.в. $[_{DP} [_D, \text{ the } [_{CP} [_{DP-rel} [_{NP} \text{ book}]]_j [_{D'-rel} \text{ which } t_j]_i] [_C \text{ I read } t_i]]]]$
 'книгата, която чета'

Причината да се търси интерпретация с повдигане, са примери в английски с нулев релативизатор, при които може да се постави въпросът на кое изречение (главното или подчиненото) принадлежи елементът, който се споделя от двете изречения в пример 5., в случая думата *books* ('книги') (де Врийс/de Vries 2002, 1), както и стремежът да се намери единна рамка за описание на английските релативни изречения с нулев релативизатор, релативно местоимение и комплементизатор.

Принадлежността на присъединяващата част към главното изречение и нейното селектиране от главния предикат се доказват с примери от езици с морфологичен падеж (например полски), където падежното маркиране е от предиката в главното изречение (Борсли/Borsley 1997, 635). Могат да бъдат приведени и примери от български с падежно маркиране на местоимения (13.а.), което показва принадлежността на присъединяващата част към главното изречение, както и примери, които показват, че присъединяващата част задоволява селективните ограничения както на главния (13.б.), така и на подчинения предикат (13.в.).

- 13.а. *Лесно е да мразиш някого, който открито те е предал.*
(падежно маркиране от главния предикат)
- 13.б. **Лесно е да мразиш облака, който открито те е предал.*
(нарушено селективно ограничение на главния предикат)
- 13.в. **Облакът открито те е предал.*
(нарушено селективно ограничение на подчинения предикат)

При стандартния анализ за описание на релативните изречения (Чомски/Chomsky 1965, 145) се приема, че релативното изречение съдържа релативна фраза: $[_{NP} \text{ book}]_i$ ('книга'), която е кореферентна или идентична с присъединяващата част, която се селектира от главния предикат и се генерира в главното изречение: $[_{NP} \text{ book}]_i$. Релативната фраза: $[_{NP} \text{ book}]_i$, се замества с подходящо релативно местоимение: $[_{NP} \text{ which}]_i$ ('която') (14.б.), което се премества в началото на релативното изречение (14.в.). Изискването на селективните ограничения на двата глагола се осигурява посредством представянето на две кореферентни (коиндексирани) именни фрази (в главното и подчиненото изречение) в дълбоката (14.а.) и повърхнинната структура (14.в.).

- 14.а. $[_{DP} [_D \text{ the } [_{NP} \text{ book}]_i [_{CP} [_C \text{ I read } [_{NP} \text{ book}]_i]]]] \rightarrow$
- 14.б. $[_{DP} [_D \text{ the } [_{NP} \text{ book}]_i [_{CP} [_C \text{ I read } [_{NP} \text{ which}]_i]]]] \rightarrow$
- 14.в. $[_{DP} [_D \text{ the } [_{NP} \text{ book}]_i [_{CP} [_{NP} \text{ which}]_i [_C \text{ I read } [_{NP} \text{ t}]_i]]]]$

Стандартният анализ търпи редица промени през годините, но той се характеризира с това, че присъединяващата част, опората на релативното изречение, се разглежда като част от главното изречение.

Паралелен подход се предлага от унификационните граматики, при които релативното изречение избира своята присъединяваща част и въвежда семантичната релация, а въпросът за принадлежността на присъединяващата част към главното изречение не е дискуссионен, тъй като теоретичните постановки изключват премествания, а в по-късни варианти – и празни категории (Car/Sag 1997).

В предлагания анализ присъединяващата част съществително име е конституент на главното изречение.

5. Семантична характеристика на присъединяващата част съществително име

Следваме подхода за интерпретацията на глаголите, прилагателните и съществителните като предикати (Камп, Рейл/Kamp, Reyle 2013) и разделянето на аргументите на референциални и нереференциални. Всеки предикат изразява отношение към поне един референциален аргумент (назоваваното

от него понятие) и към нула или повече нереперенциални аргументи (други понятия).

Термини като аргументи, адюнкти, модификатори и спецификатори се използват широко, някои от тях с различно значение (Чомски/Chomsky 1981, 1995; Фоли, Ван Валин/Foley, Van Valin 1984; Джакендоф/Jackendoff 1990; Полард, Саг/Pollard, Sag, 1987; Ван Валин, ЛаПола/Van Valin, LaPolla 1997 и др.). За да се избегне многозначността на термини, които са широко употребявани (понякога с пресичащо се значение), ще направим уточнения по отношение на термините и тяхното значение, които са възприети в изследването.

Понятията семантичен субект, комплемент, адюнкт и спецификатор разглеждаме във връзка с наличието или липсата на следните характеризиращи признаци: а) +/- семантична задължителност за изразяването на значението на предиката; б) +/- селектиране (ограничение) на множеството от езикови изрази, които могат да се комбинират с предиката (Коева/Коева 2018, 78); в) +/- директно семантично отношение с предиката. В таблица 1 е представено обобщение.

Семантичен субект е конституент (изразен с дума, словосъчетание или просто изречение), **семантично задължителен** за изразяването на значението на предиката (изреченски или не), макар в някои случаи да остава синтактично имплицитен, ако се подразбира от непосредствения или широкия контекст. Семантичното отношение **не е директно** с предиката, а е между субекта и комплекса от предиката и комплементите (ако има такива) (Коева/Коева 2005, 27). Субектът **се селектира** от предиката (не всички предикати имат субект).

Комплементите са конституенти (думи, словосъчетания или прости изречения), **семантично задължителни**, за да се изрази значението на предиката (изреченски или не), макар в някои употреби да остават синтактично имплицитни, ако се подразбират от непосредствения или широкия контекст. Семантичното отношение **е директно** с предиката (директното семантично отношение не означава непременно контактна реализация). Комплементите **се селектират** от предиката.

Адюнктите са конституенти (думи, словосъчетания или прости изречения), които **не са семантично задължителни** за изразяването на значението на предиката (изреченски или не). Семантичното отношение може да бъде директно с предиката; с комплекса от предиката и комплементите и/или други адюнкти; с комплекса от предиката, субекта, комплементите и други адюнкти, т.е. семантичното отношение **може да е или да не е директно с предиката**. Множеството от допустими адюнкти се определя от семантиката на референта на предиката и контекста, в който се реализира, т.е. **може да не се селектира само от предиката**.

Спецификаторите са конституенти (думи или словосъчетания), които конкретизират значението на предиката (изреченски или не), но **не са семантично задължителни**. Семантичното отношение на спецификаторите **е директно** с предиката. Множеството от допустими спецификатори **се селектира** от семантиката на референта на предиката.

Таблица 1. Характеризиращи признаци на понятията *семантичен субект, комплемент, адюнкт и спецификатор*

Характеризиращи признаци	Семантична задължителност за изразяване на значението на предиката	Селективни ограничения за езиковите изрази от предиката	Директно синтактично отношение с предиката
Субект	+	+	–
Комплемент	+	+	+
Адюнкт	–	+	–
Спецификатор	–	+	+

Модификатори наричаме всички конституенти в рамките на именните словосъчетания и на словосъчетанията с главна част прилагателно и наречие (модификатор комплемент, модификатор адюнкт и модификатор спецификатор).

Присъединяващата част съществително име може да функционира като (семантичен) субект, комплемент или адюнкт на главния предикат, самата тя да бъде предикат (предикатив), както и комплемент или адюнкт на неизреченски предикат, изразен със съществително име (модификатор комплемент или модификатор адюнкт). Изброените възможности ще бъдат илюстрирани с примери.

– Присъединяващата част е субект в главното изречение

- 15.а. *Пътят, който ни оставаше, бе много хубав.* (рестриktivно¹¹)
 15.б. *Дойде една богата жена, чийто мъж и синове бяха загинали.* (нерестриktivно)
 15.в. *Мястото, където враната го беше клъвнала, още пареше.* (рестриktivно)
 15.г. *Дните, когато спасихме Китай, сякаш бяха миналия месец.* (рестриktivно)
 15.д. *Появяваха се такива жени, каквито няма край другите.*
 15.е. *Появиха се толкова военачалници, колкото бяха отрядите.*

– Присъединяващата част е комплемент в главното изречение

- 16.а. *Бях отвлечена от египетския цар, когото ненавиждам.* (нерестриktivно)
 16.б. *Убивал бе хора, чието престъпление не знаеше.* (рестриktivно)

¹¹ Възможна е рестриktivна и нерестриktivна употреба на релативни изречения с *който*, негови синоними или словосъчетания; с *чийто* и негови словосъчетания, както и с *където* и *когато* и техни производни.

- 16.в. *Илейн си спомни **едно място**, където можеха да се скрият.*
(рестриktivно)
- 16.г. *Любимата ми съпруга очаква **деня**, когато отново ще се срещне с теб.*
(рестриktivно)
- 16.д. ... *никак не обичам **такива удари**, каквито ти нанесе на якия монах ...*
- 16.е. *Нашите заточеници решили да натоварят тази лодка с **толкова провизии**, колкото можела да побере.*

– **Присъединяващата част е адюнкт в главното изречение**

- 17.а. *Избръснах се пред **огледалото**, което ми бе оставил Бърч.*
(рестриktivно или нерестриktivно)
- 17.б. *Влизаи в такова състояние заедно с **Ойре**, чиято дреха е развързана.*
(нерестриktivно)
- 17.в. *Опитах **цигарата от мястото**, където започваше мундицукът.*
(рестриktivно)
- 17.г. *Сигурно **оттам** бе започнала атаката в **нощта**, когато Денис стоя изтръпнал от ужас.* (рестриktivно)
- 17.д. *Той говори за англичаните с **такава страст**, каквато беше вложил Русо.*
- 17.е. *Баронът отпусна ръце с **толкова смирение**, колкото сарказъм и **ирония** бе изразил.*

– **Присъединяващата част е предикатив на главното изречение**

- 18.а. *Той беше **най-красивият бик**, който някога е съществувал.*
(нерестриktivно)
- 18.б. *Напредъкът на безумието беше **стрела**, чието острие сочеше на юг.*
(нерестриktivно)
- 18.в. *Италия е **страната**, където тази заплаха се чувства най-силно.*
(рестриktivно)
- 18.г. *Това беше **мигът**, когато трябваше да се втурнат с рогата **напред**.* (рестриktivно)
- 18.д. *Сълзите бяха **лукс**, какъвто той вече не можеше да си позволи.*
- 18.е. ***Човек** съм, колкото си и ти.*

– **Присъединяващата част е задпоставен комплемент модификатор (предложна група) на съществително в главното изречение**

- 19.а. ... *изкарва цялото си свободно време в четене на **книгите**, които му даваше книжарят.* (рестриktivно)
- 19.б. ... *и отново се върна към разказа на **автора**, чието име не помнеше.*
(рестриktivно или нерестриktivно)
- 19.в. *Двамата се държаха настрана в мрачно очакване на **минутата**, когато щяха да заприличат на тези ужасни същества.*
(рестриktivно)

- 19.г. ... камерите се оказаха особено полезни за наблюдение на **участъците**, където се извършваше пречистването.
(рестриктивно или нерестриктивно)
- 19.д. ... изискваща образуването на **такъв орган**, каквото току-що описах.
- 19.е. Компетентните власти извършват проверка на **толкова контейнери**, колкото сметнат за необходимо.

– **Присъединяващата част е задпоставен адюнкт модификатор (предложна група) на съществително от главното изречение**

- 20.а. Има много поредици за **деца**, които се учат да четат.
(рестриктивно)
- 20.б. Пред тях, на запад, се простираше плетеница от **езера**, чиито води проблясваха мрачно. (нерестриктивно)
- 20.в. Мина по покрива над другия капчук, точно над прозореца на **стаята**, където си говореха. (нерестриктивно)
- 20.г. Броят на **секундите**, в които ще те чакам, не е важен.
(рестриктивно)
- 20.д. ... смаяна от вида на **такова злато**, каквото никога не беше виждала.
- 20.е. ... може да измине тази планина в продължение на **толкова време**, колкото е нужно.

Предпоставен модификатор на съществително име – друго съществително (несъгласувано определение или приложение) не може да се разширява с подчинено атрибутивно изречение (**чаша, която е голяма, кафе; *професор, който е млад, Иванов*). Обяснението е, че съществителните, класифициращи други съществителни, са предикати в атрибутивна употреба, които не могат да се модифицират от атрибутивни изречения.

6. Рестриктивни релативни изречения

Рестриктивните релативни изречения „семантично ограничават денотацията“ (Ким, Селс/Kim, Sells 2008, 216) на присъединяващата част съществително име¹². По тази причина рестриктивните релативни изречения не могат да се изключат от сложното изречение, без това да промени смисъла на изречението, към което се отнасят. Изречението в 21.б. е граматически вярно, но смисълът му е различен в сравнение с главното изречение в 21.а.

¹² Следната дефиниция, макар и по друг начин, казва същото: „Ограничителните определителни изречения посочват такъв признак на определяемото, посредством който предметът, означен с него, се отделя, разграничава се от останалите обекти от същия род“ (Ницолова/Nitsolova 1983, 306).

- 21.а. *Ти си единственият* [_{NP} [_N човек], [_{CP} *когато съм обичала*]].
 21.б. *Ти си единственият човек.*

Рестриктивното релативно изречение и присъединяващата част съществително име денотират класове (множества) и „образуват комплексна фраза, която може да се интерпретира като сечение на двата класа“ (Парти/Partee 1976, 54).

- 22.а. *the book [that I bought]*
 ‘книгата, която купих’
 22.б. the [_{λx}. x is a book and I bought x]
 определителен член [_{λx}. x е книга и аз купих x]

Тъй като може да има сечение на повече от едно множество с една и съща присъединяваща част съществително име, може да се наблюдава струпване (‘stacking’)¹³ на рестриктивни релативни изречения (Гросу, Ландман/Grosu, Landman 1998, 126).

23. (*пацентът*), [*който е с разширени вени*], [*който е с варикозни язви*], [*който е с тромбофлебит*], ...

6.1. Лексикално-семантична характеристика на присъединяващата част при рестриктивните релативни изречения

Рестриктивните релативни изречения не могат да се отнасят към съществителни собствени имена (Карлсън/Carlson 1977, 520; Арнолд/Arnold 2007, 209; Ким, Селс/Kim, Sells 2008, 217 и др.). Това произтича от функцията им да ограничават денотацията на присъединяващата част.

- 24.а. [_{NP} [_N Пациентите], *които не четяха вестници*]], *се чувстваха превъзходно.* (рестриктивно релативно изречение)
 24.б. *[[_{NP} [_N Иван и Петър], *които не четяха вестници*]], *се чувстваха превъзходно.*

Замяната със собствени имена и рестриктивна интерпретация в 24.б. е възможна, ако се допусне, че в дадено множество от хора има повече от един Иван и Петър, и се посочат точно тези Иван и Петър, които не четат вестници. Затова по-правилна е формулировката, че рестриктивните релативни изречения „не могат да модифицират уникални референти“ (де Врийс/de Vries 2002, 184).

Ограничението засяга и рестриктивните релативни изречения с притежателния релатив *чийто* (на *който*), както и рестриктивните релативни изречения с адвербиалните релативи *когато* и *където* (и техни производни).

¹³ Терминът, който се използва в българската граматична литература, е *съподчинение* на подчинени изречения.

- 25.а. *Не вярвам на **Иван**, чиято лоялност не се простира по-далече от парите в джоба.* (нерестриктивно изречение с притежателен релатив)
- 25.б. *Не вярвам на **хора**, чиято лоялност не се простира по-далече от парите в джоба.* (рестриктивно изречение с притежателен релатив)
- 26.а. *Освен това беше от **Флорида**, където Иън често се отбиваше.* (нерестриктивно изречение с адвербиален релатив)
- 26.б. *Освен това беше от **място**, където Иън често се отбиваше.* (рестриктивно изречение с адвербиален релатив)
- 27.а. *На **Великден**, когато всичкият християнски свят се весели, овчарите говеят ...* (нерестриктивно изречение с адвербиален релатив)
- 27.б. *На **деня**, когато всичкият християнски свят се весели, овчарите говеят ...* (рестриктивно изречение с адвербиален релатив)

В обобщение: денотацията на присъединяващата част съществително име се ограничава от рестриктивното релативно изречение. Присъединяващата част за рестриктивни изречения с *който* (*що*, *дето*) и *чийто* (на *който*) е съществително нарицателно име (не са забелязани лексикални ограничения). При *който* (*що*, *дето*) антецедентът и анафората са кореферентни, а при *чийто* освен кореферентност между анафората и антецедента се изразява и притежателно отношение към конституент в релативното изречение (на *който*). Допълнителни ограничения към присъединяващата част на изречения с *когото*, *комуто*, на *когото* са: лице, мъжки род, единствено число. Присъединяващата част за рестриктивни изречения с *където*, *гдето*, *где*, *де*, *накъдето*, *докъдето*, *догдето*, *откъдето*, *отгдето*, *закъдето* е съществително нарицателно със значение за място, а на изречения с *когато*, *докогато*, *откогато* – съществително нарицателно със значение за време.

6.2. Синтактична характеристика на присъединяващата част съществително име при рестриктивните изречения

При представянето на синтактичната структура използваме минимален апарат, доколкото е възможно неутрален по отношение на съществуващите теории, но достатъчно адекватен, за да отрази емпиричните данни. Представянето е моноструктурно и фразовоструктурно (с възможност за директно преобразуване в депendentно) и следва схемата $[_{XP} ZP [_X X, YP]]$ (Чомски/Chomsky 1970). Интересуваме се от равнището на присъединяване на рестриктивните релативни изречения към присъединяваща част съществително име в български: директно към опората, към опората и част от модификаторите или към цялото словосъчетание.

При рестриктивните изречения може да няма пълна идентичност (кореферентност) между присъединяващата част (антецедента) и релатива (анафората). Квантификаторът на присъединяващата част не се включва при интерпретацията на релативива (Стокуел, Шахтер, Парти/Stockwell, Schachter, Partee 1973, 428). Квантификаторът *all* ('всички') в 28.а. се отнася само към присъединяващата част и от значението на изречението в пример 28.а. не следва изречението в пример 28.б.

- 28.a. *All the boys who left early missed the fun.* (по Бианки/Bianchi 2002, 198)
 ‘Всички момчета, които си тръгнаха рано, изпуснаха забавлението.’
 28.б. *All the boys left early.*
 ‘Всички момчета си тръгнаха рано.’

Към квантификаторите причисляваме обобщителните и неопределителните местоимения, определени като квантификаторни думи (Пенчев/Ренчев 1998, 37), както и отрицателните местоимения. Примерите с обобщителни, неопределителни и отрицателни местоимения дават основания да се направят аналогични заключения: квантификаторът на присъединяващата част не е част от семантичната интерпретация на релатива.

- 29.a. [_{QP} **Всеки** [_{DP} [_{NP} удар]_i, [_{CP} [_{NP} който]_i му нанасяше]]], бе по-сладък от целувка.
 29.б. *Нанасяше му удар.*
 29.в. *= *Нанасяше му всеки удар.*
 30.a. *Всеки от жителите на селото прибави към тях по* [_{QP} *някоя* [_{DP} [_{NP} дреболия]_i, [_{CP} [_{NP} която]_i му напомняше за покойните]]].
 30.б. *Дреболията(та) му напомняше за покойните.*
 30.в. *= **Някоя** дреболия му напомняше за покойните.
 31.a. [_{QP} **Някоя** [_{DP} [_{NP} информация]_i, [_{CP} [_{NP} която]_i се отнася конкретно до дружеството]]], няма да бъде разкривана публично.
 31.б. *Информацията(та) няма да бъде разкривана публично.*
 31.в. *= *Някоя информация няма да бъде разкривана публично.*

За да се определи равнището на присъединяване на релативното изречение в структурата на присъединяващата част, ще бъде направена проверка за кореференцията на релатива от подчиненото изречение и присъединяваща част с: предпоставени и задпоставени модификатори, квантитативни и референциални детерминатори. Квантитативни детерминатори наричаме бройните числителни имена и количествените наречия *много*, *малко*, класифицирани на други места като квантификатори (Пенчев 1998, 39), показателното наречие за количество *толкова* и относителното наречие за количество *колкото*. Показателното атрибутивно местоимение *такъв* и относителното атрибутивно местоимение *какъвто* определяме като атрибутивни детерминатори. Към групата на референциалните детерминатори причисляваме показателните местоимения.

- 32.a. *Той е виновен за* [_{DP} [_{NP} **атомната бомба**]_i, [_{CP} [_{NP} **която**]_i *избухна на американска земя*]].
 32.б. = **Атомната бомба** *избухна на американска земя.*
 33.a. ... *това беше* [_{DP} [_{NP} **единственото село в общината**]_i, [_{CP} [_{NP} **което**]_i *разполагаше с три собствени компютъра*]].
 33.б. = **Единственото село в общината** *разполагаше с три собствени компютъра.*

- 34.а. Има [_{DP} [_{NP} **две форми на живот**]_i, [_{CP} [_{NP} **които**]_i] се бият за оцеляване тук]].
- 34.б. = **Две форми на живот** се бият за оцеляване тук.
- 35.а. Не знам дали си чувала за [_{DP} [_D **този** [_{NP} **нов обичай**]_i, [_{CP} [_{NP} **който**]_i] въведе Артур]].
- 35.б. = Артур въведе нов обичай.

Кореференцията на релатива с опората на присъединяващата част, всички нейни модификатори (предпоставени и задпоставени) и квантитативния детерминатор показва, че рестриктивното релативно изречение се присъединява след модификаторите и квантитативния детерминатор, но преди референциалния детерминатор и квантификатора.

За английски се посочва, че на семантично равнище характеристиките на рестриктивното изречение се комбинират с характеристиките на съществителното нарицателно, за да се образуват общите характеристики на фразата, след което се прилага определителният член (Парти/Partee 1976, 54). На синтактично равнище релативното изречение се комбинира с присъединяващото съществително, след което се присъединява определителният член.

За обобщено представяне на структурата на рестриктивните и нерестриктивните изречения се предлага модел, който отразява различно място на свързване на рестриктивните и нерестриктивните изречения към присъединяващата част: рестриктивните изречения [_S, RC_{restr}] са дъщери на of N'' и са в обсега на (референциалния) детерминатор [Art''' D] (36.а.); нерестриктивните изречения [_S, RC_{app}] са дъщери на N''' (=NP) и са сестри на (референциалния) детерминатор [Art''' D] (36.б.) (Джакендоф/Jackendoff 1977).

36.а. [_{N'''} [Art''' D]] [_{N''} [_{N'} N]] [_S, RC_{restr}]]

36.б. [_{N'''} [Art''' D]] [_{N'''} [_{N'} N]] [_S, RC_{restr}]] [_S, RC_{app}]] (по де Врийс/de Vries, 2002, 414).

При представянето на равнището на присъединяване на рестриктивните изречения в български отразяваме емпиричните данни: рестриктивните изречения [RC_{restr}] са дъщери на референциалния детерминатор [_{DP} [_D D [NP]] [RC_{restr}]] и са в обсега на квантификатора [_{QP} Q].

37. [_{QP} Q [_{DP} [_D D [NP]]] [RC_{restr}]]

7. Нерестриктивни релативни изречения

Нерестриктивните релативни изречения „продължават повествованието, представляват ново съобщение за предмет, който вече е индивидуализиран, познат, определен“ (Ницолова/Nitsolova 1983, 306). Нерестриктивните релативни изречения прибавят допълнителна информация към присъединяващата част,

без да ограничават нейната референция, така че семантичната интерпретация на присъединяващата част не се променя (Карлсън/Carlson 1977, 520; Кийнън/Keenan 1985:168; Ким, Селс/Kim, Sells 2008, 216; Арнолд/Arnold 2007, 209).

Нерестриktivните релативни изречения могат да се изключат от сложното изречение, без това да промени смисъла на изречението, към което се отнасят (38.б.).

38.а. *Емет погледна* [_{NP} [_N *Доналд*], [_{CP} *който стоеше наблизо*]].

38.б. *Емет погледна Доналд*.

Нерестриktivното релативно изречение и присъединяващата част съществително име денотират класове (множества), определени поотделно от рестриktivното изречение и съществителното, които нямат сечение (38.в.).

38.в. [*лх. х е Доналд*] [*лх. х е Доналд стои наблизо*]

В някои случаи едно и също изречение може да се интерпретира като рестриktivно или нерестриktivно, ако се разглежда изолирано от контекста.

39. *Бяха поставили жицата в кутията, която красиво резонираше*.

Рестриktivната интерпретация на изречението от пример 39. е, че има повече от една кутия и жицата е поставена в тази кутия, която резонира. Нерестриktivната интерпретация е, че има само една кутия, в която е поставена жицата, и кутията резонира.

В някои изследвания се посочва, че нерестриktivните релативи не могат да се струпват (Карлсън/Carlson 1977, 541). Структурите със струпване на нерестриktivни изречения са редки, но след като повече от един релатив може да бъде в анафорично отношение с дадено съществително, нерестриktivните релативни изречения могат да се струпват (Гросу, Ландман/Grosu, Landman 1998, 126; де Врийс/de Vries 2002, 190; Арнолд/Arnold 2007, 241).

40. *Моят Михаил, Михаил*, [*когото обичам безгранично*], [*заради когото ме заточиха в Сибир*], [*заради когото бих умрял*], *е жив*.

7.1. Лексикално-семантична характеристика на присъединяващата част при нерестриktivни релативни изречения

Нерестриktivните изречения добавят информация към присъединяващата част, без да ограничават референцията ѝ, и следователно няма семантични ограничения към присъединяващата част: може да бъде както съществително нарицателно, така и съществително собствено име (Карлсън/Carlson 1977, 520; Арнолд/Arnold 2007, 209; Ким, Селс/Kim, Sells 2008, 217 и др.).

41. *Това обаче не е по силите на* [_{NP} [_N *Джими*], [_{CP} *който е несръчен и много нервен*]]. (нерестриktivно изречение с общ релатив)

42. ... *полицията подготвя компютърен портрет на* [_{NP} [_N *Мария*], [_{CP} *чието вина се очертаваше все по-правдоподобна*]]. (нерестриктивно изречение с притежателен релатив)
43. *Семейството му се преселва в* [_{NP} [_N *София*], [_{CP} *където Трайкович започва да работи като слуга*]]. (нерестриктивно изречение с адвербиален релатив)
44. [_{NP} *Миналата* [_{N'} [_N *Коледа*], [_{CP} *когато тишех обичайната картичка на Лий*]]], *импулсивно надрасках под подписа си още три думи*]. (нерестриктивно изречение с адвербиален релатив)

При съществителните нарицателни, ако присъединяващата част (антецедентът) не е дефинирана, трябва да е специфична (пресупозирана), за да може да присъедини нерестриктивно изречение (де Врийс/de Vries 2002, 182). За конкретни примери с неопределен антецедент (Селс/Sells 1985, 2) се посочва, че са възможни, тъй като присъединяващата част е в обхвата на квантификатор (де Врийс/de Vries 2002, 182).

45. *Every chess set comes with a spare pawn, which you will find taped to the top of the box* (Селс/Sells 1985, 2).
‘Всеки шахматен комплект се предлага с резервна пешка, която е залепена върху горната част на кутията.’

В обобщение, присъединяващата част за нерестриктивните определителни изречения с *който* (*що, дете, когато, комуто, на когато, чийто* (на *който*), *където, гдето, где, де, накъдето, докъдето, догдето, откъдето, отгдето, закъдето, когато, докогато, откогато* може да се изразява както със съществителни собствени, така и със съществителни нарицателни имена, тоест няма изискване за уникалност на референта на присъединяващата част. Останалите ограничения са същите, както при рестриктивните изречения.

7.2. Синтактична характеристика на присъединяващата част съществително име при нерестриктивните релативни изречения

Семантиката на отношението между присъединяващата част и нерестриктивните релативни изречения е интерпретирана на синтактично равнище по много различни начини, но основните подходи са два: според единия нерестриктивните изречения не принадлежат към структурата на главното изречение¹⁴, а според другия – са част от нея. Например нерестриктивните релативни изречения се разглеждат като несинтагматично свързани (което означава, че са синтактично независими и не оформят една синтактична единица с друг елемент в изречението), наред с обръщенията, междуметията, вметнатите части и апозитивните обособени части (Петерсън/Peterson 2004, 391–397). В други

¹⁴ Подходът се нарича „радикално отстраняване“ (‘radical otchance’) (Арнолд/Arnold 2007, 208).

случаи нерестриktivните изречения се разглеждат като „фалшиви“ свободни релативи към празна опора, които са в апозиция по отношение на антецедента си (де Врийс/de Vries 2002, 210–232). Връзката с присъединяващата част е координативна, като първият конституент е присъединяващата част, а вторият – нерестриktivният релатив.

В редица подходи нерестриktivните изречения се разглеждат като част от главното изречение и се присъединяват към различно равнище на присъединяващата част (Джакендоф/Jackendoff 1977; Саг/Sag 1997; Арнолд/Arnold, 2004 и др.).

Ще бъде използвана същият тип проверка за корелация на релатива от подчиненото изречение и присъединяваща част с: предпоставени и задпоставени модификатори, квантитативен детерминатор, референциален детерминатор и квантификатор.

46.а. Бях [_{DP} [_{NP} *яко хлапе с късмет*]_i, [_{CP} [_{NP} *което*]_i *проби при попечителите*]].

46.б. **Яко(то) хлапе с късмет** проби при попечителите.

47.а. Веднага изпратих [_{DP} [_{NP} *няколко отряда*]_i, [_{CP} [_{NP} *които*]_i *ги сгащиха неподготвени*]].

47.б. **Няколко отряда** ги сгащиха неподготвени.

48.а. И все пак в [_{PP} [_{DP} *този* [_{NP} *кратък момент*]]_i, [_{CP} [_{NP} *когато*]_i *погледите им се срецнаха*]], *Софи усети студен полъх по тила си*.

48.б. *Погледите им се срецнаха в този кратък момент*.

Макар че са изказвани предположения, че нерестриktivните изречения не могат да имат квантифицирани присъединяващи части, е намерен добър пример, който показва обратното (Арнолд/Arnold 2007, 233–234).

49. *All / Many / Most / Several / Few / Less that one in ten properly trained linguists, who would have been taught phonetics as part of their training, would have made that mistake.*

‘Всички / много / повечето / някои / малко / по-малко от десет добре обучени лингвисти, които са посещавали курс по фонетика като част от обучение си, биха направили тази грешка.’

Примерите с квантификатори при присъединяващата част на нерестриktivните изречения са редки, но се срещат.

50.а. Попитах го дали няма предвид [_{QP} *някоя* [_{DP} [_{NP} *идея*]_i, [_{CP} [_{NP} *която*]_i *бих могъл да разработя*]]],

50.а. *Бих могъл да разработя някоя идея*.

Корелацията на релатива с опората на присъединяващата част, всички нейни модификатори (предпоставени и задпоставени), квантитативния

детерминатор и квантификатора показва, че нерестриktivното релативно изречение се присъединява след модификаторите и квантитативния детерминатор. Следователно нерестриktivните изречения [RC_{nonrestr}] са дъщери на последния възел и са сестри на квантификатора.

51. [QP [Q' Q [DP [D] [N]]] [RC_{nonrestr}]

8. Максимализиращи релативни изречения

Максимализиращите релативни изречения включват свободните релативи, корелативите, релативите за сравнение и релативите с вътрешна опора (internally-headed relatives)¹⁵ (Гросу, Ландман/Grosu, Landman 1998). Забелязани са релативи, които не могат да се определят нито като рестриktivни, нито като нерестриktivни, които са наречени *количествени* ('amount') релативи (Карлсън/Carlson 1977, 520–542). За количествените релативи се използва и терминът *релативи за изразяване на степен* ('degree') (Хайм/Heim 1987, 21–42).

52.a. *Marv put everything he could in his pocket.* (Карлсън/Carlson 1977, 528).

‘Марв сложи всичко, което можа, в джоба си.’

52.б. ≈ *Marv put as much of everything as he could in his pocket.*

‘Марв сложи толкова, колкото можа, в джоба си.’

53.a. *It will take us years to drink the champagne that they spilled that evening* (Хайм/Heim 1987, 36).

‘Ще ни отнеме години да изпием шампанското, което разсипаха (по чашите) тази вечер.’

53.б. ≈ *It will take us years to drink as much champagne as they spilled that evening.*

‘Ще ни отнеме години да изпием толкова шампанско, колкото разсипаха (по чашите) тази вечер.’

Максимализиращите релативи не модифицират присъединяващата част в главното изречение. Присъединяващата част се интерпретира в подчиненото изречение посредством променлива за изразяване на степен ('degree variable') (Гросу, Ландман/Grosu, Landman 1998, 140). Семантиката на максимализиращите релативи се определя като вътрешно класифицираща ('sortal-internal') (де Врийс/de Vries 2002, 25), което означава, че класифицираща семантична характеристика, давана от релативното изречение, се прилага към присъединяващата част.

¹⁵ Свободните релативи и корелативите няма да бъдат разглеждани в настоящото изследване, а релативи с вътрешна опора не се наблюдават в езици като български.

Максимализиращите релативи не се струпват (Карлсън/Carlson 1977, 540; Гросу, Ландман/Grosu, Landman 1998, 146), тъй като класифициращата характеристика не може да се дефинира на две или повече места едновременно. Семантиката на струпването включва сечение на множества, а максимализацията създава множество с един член (де Врийс/de Vries 2002, 26). Оказва се, че може да се конструират примери със струпване на максимализиращи релативни изречения (54.). Сечението е между класифициращите характеристики на струпаните максимализиращи изречения.

54. *Ще ям толкова риба, [колкото улова], [колкото изчистя], [колкото изпържа].*

В български има два типа максимализиращи изречения: такива, в които се сравнява качествен (квалитативен) признак (55.а.) и използват релатива *какъвто* (*квалитативни релативи*), и такива, в които се сравнява количествен (квантитативен) признак (56.а.) и използват релатива *колкото* (*квантитативни релативи*).

- 55.а. *Това беше **такъв** маратон, **какъвто** още не бях бягал.*
(квалитативен релатив)
55.б. ≈ *Това беше (такъв) **какъвто** още не бях бягал маратон.*
55.в. МАХ[λх. х е маратон и аз не съм бягал такъв х]
56.а. *Аз бих желал да живея **толкова** години, **колкото** князе и монарси желаят ръката ти.* (квантитативен релатив)
56.б. ≈ *Аз бих желал да живея (толкова) **колкото** князе и монарси желаят ръката ти години.*
56.в. МАХ[λх. х е години и х е толкова князе и монарси желаят ръката ти]

8.1. Лексикално-семантична характеристика на присъединяващата част при максимализиращите релативни изречения

Релативните изречения с *какъвто* и *колкото* имат различна семантика в сравнение с останалите релативи: релативните местоимения не са анафори на antecedent от главното изречение, а се отнасят към нулева анафора на antecedenta, буквалното му повторение или друго съществително.

Може да има съотносително показателно местоимение за качество или съотносително показателно наречие за количество към присъединяващата част в главното изречение: *такъв*, *толкова* (57.а. и 58.а.). Ако няма съотносително местоимение или наречие, присъединяващата част е неопределена (57.б. и 58.б.).

- 57.а. *Налегнала ме е [NP (такава) [N' [N умора], [CP **каквато** рядко съм усещал преди]]].*
57.б. *Налегнала ме е [NP [N умора], [CP **каквато** рядко съм усещал преди]].*
58.а. *Отделиха ми [NP **толкова** [N' [N време], [CP **колкото** трябваше]]].*
58.б. *Отделиха ми [NP [N време], [CP **колкото** трябваше]].*

Поради семантиката на максимализиращите изречения да интерпретираме присъединяващата част посредством променлива за изразяване на степен, присъединяващата част не може да бъде съществително собствено име.

При максимализиращите релативни изречения с **колкото** присъединяващата част е съществително нарицателно в множествено число (59.) или неброимо съществително (60). Същата зависимост се отбелязва и за английските количествени релативи (Карлсън/Carlson 1977, 527).

59. *Оставят се* [_{NP} *толкова* [_{N'} [_N *кревати*], [_{CP} *колкото са семействата*]]].
 60. *Вие двамата вземете* [_{NP} [_N *охладител*], [_{CP} *колкото можете да носите*]].

8.2. Синтактична характеристика на присъединяващата част съществително име при максимализиращите изречения

Ще бъде използвана същия тип проверка за кореференцията на релатива от подчиненото изречение и присъединяваща част с: предпоставени и задпоставени модификатори, квантитативен детерминатор, референциален детерминатор и квантификатор.

- 61.а. *Не чак толкова необикновена комбинация в* [_{QualP} *такъв* [_{Qual'} [_{NP} *гостоприемнен град*]_i, [_{CP} [_{QualP} *какъвто* $\emptyset_i$] *доскоро беше Генуа*]]].
 61.б. *Генуа беше доскоро гостоприемнен град.*
 62.а. ... *най-сетне настъпи мигът, в който ще ви удари* [_{QualP} *няколко* [_{Qual'} [_{NP} *такива плесници*]_i, [_{CP} [_{QualP} *каквито* $\emptyset_i$] *светът още не е виждал*]].
 62.б. *Светът още не е виждат плесници.*
 63.а. ... *нейната правдивост е толкова очевидна за* [_{QP} *всеки* [_{QuantP} [_{NP} *нормален човек*]_i, [_{CP} [_{QuantP} *какъвто* $\emptyset_i$] *съм и аз*]].
 63.б. *И аз съм нормален човек.*
 64.а. ... *като фон на* [_{QP} *някой* [_{QualP} [_{NP} *стар филм*]_i, [_{CP} [_{QualP} *какъвто* $\emptyset_i$] *гледаха с Роджър в момента*]].
 64.б. *Гледаха с Роджър в момента стар филм.*
 65.а. [_{QP} *Никой* [_{QualP} [_{NP} *опитен агент*]_i, [_{CP} [_{QualP} *какъвто* $\emptyset_i$] *без съмнение беше русият*]], *не би си го позволил*.
 65.б. *Русият без съмнение беше опитен агент.*
 66.а. ... *всепак притяхимаше* [_{QP} [_{QuantP} *някаква загадка*]_i, [_{CP} [_{QualP} *каквато* $\emptyset_i$] *липсваше при останалите раси*]].
 66.б. *Липсваше загадка при останалите раси.*

При квалитативните релативи релативът е кореферентен с опората на присъединяващата част и нейни модификатори (предпоставени и задпоставе-

ни). Обсегът на квантитативния детерминатор, референциалния детерминатор и квантификатора е само в главното изречение. Квалитативното релативно изречение се присъединява след модификаторите и преди квантитативния детерминатор и е дъщеря на възела на квалитативния детерминатор.

67. $[_{QP} Q [_{DP} D [_{QualP} [NP]] [RC_{max}]]]$.

Следват примери, които илюстрират присъединяването на квантитативните релативи към присъединяващата част съществително име.

68.а. ... *като цялото число се записва за* $[_{QuanP}$ **толкова** $[_{NP}$ **тактови импулса**] $]$, $[_{CP}$ $[_{QuanP}$ **колкото** $\emptyset_1]$ *е броят на двоичните разряди]]*...

68.б. *Броят на двоичните разряди е* **тактови импулси**.

69.а. *Присъствието му обикновено господстваше във* $[_{QP}$ **всяко** $[_{QuanP}$ **помещение**] $]$, $[_{CP}$ $[_{QuanP}$ **колкото** $\emptyset_1]$ *и просторно да беше]]*.

69.б. *Помещението беше просторно*.

70.а. $[_{QP}$ **Всеки** $[_{NP}$ **селски учител**] $]$, $[_{CP}$ $[_{QuanP}$ **колкото време** *има,* **съветва** *своите събрата]]* ...

70.б. *Селски(ят) учител има време*.

71.а. *Нямаше намерение да се оставя да го притежава* $[_{QP}$ **никоя** $[_{QuanP}$ **жена**] $]$, $[_{CP}$ $[_{QuanP}$ **колкото** $\emptyset_1]$ *и хубава да е]]*.

71.б. *Колкото и хубава да е* **жена(та)**.

При квантитативните релативи релативът е корелативен с опората на присъединяващата част и нейни модификатори (предпоставени и задпоставени). Обсегът на референциалния детерминатор и квантификатора е само в главното изречение. Квалитативното релативно изречение се присъединява след модификаторите и преди референциалния детерминатор и е дъщеря на възела на квантитативния детерминатор.

72. $[_{QP} Q [_{DP} D [_{QuanP} [NP] [RC_{max}]]]$

9. Заключение

Изследването разглежда характеристиките на присъединяващата част съществително име в български. Представени са семантичните характеристики на присъединяващата част съществително име: субект, комплемент, адюнкт или предикатив в изречението; модификатор аргумент и модификатор адюнкт в рамките на именно словосъчетание. При разглеждането на семантичните ограничения за съчетаемост са специфицирани допустимите класове съществителни имена като присъединяващи части за различните видове рестрик-

тивни, нерестриктивни и максимализиращи релативни (квалификативни и квантификативни) изречения. Описани са равнищата на присъединяване на квалификативните, квантификативните, рестриктивните и нерестриктивните релативни изречения към присъединяващата част. Присъединяването на четирите вида релативни изречения има дистрибутивен характер, както се вижда от следния модел.

73. [_{QP} Q [_{DP} D [_{QuanP} Quan [_{QualP} Qual [NP]]]]]

В рамките на възприетата терминология релативните атрибутивни изречения са, както следва: **модификатори към присъединяваща част съществително име.**

Литература

- Андрейчин 1944:** Андрейчин, Л. *Основна българска граматика*. София: Наука и изкуство, 1944.
- Андрейчин, Костов, Николов 1974:** Андрейчин, Л., Н. Костов, Е. Николов. *Български език за институтите за начални учители (четвърто издание)*. София: Народна просвета, 1974.
- Коева 2001:** Коева, Св. Типология на подчинените изречения. – В: *Съвременни синтактични теории*. Съст. Св. Коева. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2001, 144–164.
- Коева 2005:** Коева, Св. Аргументи – семантични отношения и синтактична реализация. – В: *Аргументна структура. Проблеми на простото и сложното изречение*. София: СемаРШ, 2005, 206–230.
- Коева 2014:** Коева, Св. Българският национален корпус в контекста на световната теория и практика. – В: *Езикови ресурси и технологии за български*. Съст. Св. Коева. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2014, 29–52.
- Коева 2017:** Коева, Св. Семантична и структурна характеристика на релативите в български. – В: *Доклади от Юбилейната научна сесия „Съвременни тенденции в езиковедските изследвания“, посветена на 85 години от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Пенчев, 10 – 11 ноември, Паисиеви четения 2016*. Съст. П. Бъркалова, Св. Коева. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017, 196–217.
- Коева 2018:** Коева Св. Типология на подчинените изречения към прилагателно име в български. – *Orbis Linguarum*, 2018, 16, 2, 122–132.
- Ницолова 1983:** Ницолова, Р. Сложно съставно с подчинено определително изречение. – В: *Грамматика на съвременния български език*. Т. 3. *Синтаксис*. София: Издателство на БАН, 1983, 305–321.
- Пенчев 1998:** Пенчев, Й. *Синтаксис на съвременния български книжовен език*. Асеновград: Издателска къща „Вечерник“, 1998.
- Петрова 2008:** Петрова, Ст. *Сложно изречение и езикови равнища*. София: Скайпринт, 2008.
- Попов 1983:** Попов, К. Видове изречения. – В: *Грамматика на съвременния български език*. Т. 3. *Синтаксис*. Под ред. на К. Попов, Е. Георгиева, Й. Пенчев. София: Издателство на Българската академия на науките, 1983, 41–43.

References

- Andreychin 1944:** Andreychin, L. *Osnovna balgarska gramatika* [Basic Bulgarian Grammar]. Sofia: Nauka i izkustvo, 1944.
- Andreychin, Kostov, Nikolov 1974:** Andreychin, L., N. Kostov, E. Nikolov. *Balgarski ezik za institutite za nachalni uchiteli* [Bulgarian Language for the Primary School Teachers]. Sofia: Narodna prosveta, 1974.
- Arnold 2004:** Arnold, D. J. Non-restrictive relative clauses in construction based HPSG. – In: *Proceedings of HPSG-04, The 11th International Conference on Head-Driven Phrase Structure Grammar*. Ed. by St. Müller. Leuven, Stanford, CA: CSLI Publications, 2004, 27–47.
- Arnold 2007:** Arnold, D. J. Non-restrictive relatives are not orphans. – *Journal of Linguistics*, 2007, 43, 209–271.
- Bianchi 2002:** Bianchi, V. Headed relative clauses in generative syntax – Part I. – *Glott International*, 2002, 6, 7, 197–204.
- Borsley 1997:** Borsley, R. D. Relative clauses and the theory of phrase structure. – *Linguistic Inquiry*, 1997, 28, 629–647.
- Carlson 1977:** Carlson, G. Amount relatives. – *Language*, 1977, 53, 520–542.
- Chomsky 1965:** Chomsky, N. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1965.
- Chomsky 1970:** Chomsky, N. Remarks on nominalisation – In: *Readings in English Transformational Grammar*. Ed. by R. A. Jacobs, P. S. Rosenbaum. Waltham, MA: Ginn, 1970, 184–221.
- Chomsky 1981:** Chomsky, N. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris, 1981.
- Comrie, Thompson 2007:** Comrie, B., S. A. Thompson. Lexical nominalizations. – In: *Language Typology and Syntactic Description*. Vol. 3. Ed. by T. Shopen. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 334–381.
- de Vries 2002:** de Vries, M. *The Syntax of Relativization*. Utrecht: LOT, 2002.
- Foley, Van Valin 1984:** Foley, W. A. R. D. Van Valin, JR. *Functional Syntax and Universal Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Gast, Diessel 2012:** Gast, V., H. Diessel. The typology of clause linkage: status quo, challenges, prospects. – In: *Clause Linkage in Cross-Linguistic Perspective: Data-driven approaches to cross-clausal syntax*. Ed. by V. Gast V., H. Diessel. Berlin, Boston: de Gruyter Mouton, 2012, 1–37.
- Grosu, Landman 1998:** Grosu, Al., F. Landman. Strange relatives of the third kind. – *Natural Language Semantics*, 1998, 6, 2, 125–170.
- Heim 1987:** Heim, I. Where does the definiteness restriction apply? Evidence from the definiteness of variables. – In: *The Representation of (In)Definiteness*. Ed. by E. Reuland, A. ter Meulen. Cambridge, MA: MIT Press, 1987, 21–42.
- Jackendoff 1977:** Jackendoff, R. *X-bar Syntax: A study of phrase structure*. Cambridge, MA: MIT Press, 1977.
- Jackendoff 1990:** Jackendoff, R. *Semantic Structures*. Cambridge, MA: MIT Press, 1990.
- Kamp, Reyle 2013:** Kamp, H., U. Reyle. *From Discourse to Logic: Introduction to model-theoretic semantics of natural language, formal logic and discourse representation theory* (Vol. 42). Berlin: Springer Science and Business Media, 2013.
- Kayne 1994:** Kayne, R. S. *The Antisymmetry of Syntax*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1994.

- Keenan 1985:** Keenan, E. Relative clauses. – In: *Language Typology and Syntactic Description: Complex constructions*. Ed. by T. Shopen. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Kempen 1991:** Kempen, G. Conjunction reduction and gapping in clause-level coordination: An inheritance-based approach. – *Computational Intelligence*, 1991, 7, 357–360.
- Kim, Sells 2008:** Kim J.-B., P. Sells. *English Syntax: An introduction*. Stanford: CSLI-SCL, 2008.
- Koeva 2001:** Koeva, Sv. Tipologiya na podchinenite izrecheniya [Typology of subordinate clauses]. – In: *Savremenni sintaktichni teorii*. Sast. Sv. Koeva. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“, 2001, 144–164.
- Koeva 2005:** Koeva, Sv. Argumenti – semantichni otnosheniya i sintaktichna realizatsiya [Arguments – semantic relations and syntactic realisation]. – In: *Argumentna struktura. Problemi na prostoto i slozhnoto izrechenie*. Sast. Sv. Koeva. Sofia: SemaRSh, 2005, 206–230.
- Koeva 2014:** Koeva, Sv. Balgarskiyat natsionalen korpus v konteksta na svetovnata teoriya i praktika [Bulgarian national corpus in the context of world theory and practice]. – In: *Ezikovi resursi i tehnologii za balgarski*. Sast. Sv. Koeva. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, 2014, 29–52.
- Koeva 2017:** Koeva, Sv. Semantichna i strukturna karakteristika na relativite v balgarski [Structure and semantics of Bulgarian relative clauses]. – In: *Dokladi ot Yubileyната nauchna sesiya „Savremenni tendencii v ezikovedskite izsledvaniya“, posvetena na 85 godini ot rozhdenieto na prof. d.f.n. Jordan Penchev, 11 noemvri, Paisievi cheteniya 2016*. Sast. P. Barkalova, Sv. Koeva. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 2016, 196–217.
- Koeva 2018:** Koeva Sv. Tipologiya na podchinenite izrechenia kam prilagatelno ime v balgarski [Typology of clauses with an adjective head in Bulgarian]. – *Orbis Linguarum*, 2018, 16, 2, 122–132.
- Krapova 2010:** Krapova, Il. Bulgarian relative and factive clauses with an invariant complementizer. – *Lingua*, 2010, 120, 1240–1272.
- Lehmann 1988:** Lehmann, C. Towards a typology of clause linkage. – In: *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Ed. by J. Haiman, S. A. Thompson. Amsterdam: John Benjamins, 1988, 181–225.
- Nitsolova 1983:** Nitsolova, R. Slozhno sastavno s podchineno opredelitelno izrechenie [Sentences with a relative clause]. – In: *Gramatika na savremenniya balgarski ezik*. T. 3. *Sintaksis*. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1983, 305–321.
- Partee 1976:** Partee, B. Some transformational extensions of Montague grammar. – In: *Montague Grammar*. Ed. by B. H. Partee. New York, San Francisco, London: Academic Press Inc. 1976, 51–76 [Reprinted from *Journal of Philosophical Logic*, 1973, 2, 509–534].
- Peterson 2004:** Peterson, P. Non-restrictive relatives and other non-syntagmatic relations in an LFF. – In: *Proceedings of LFG 2004*. Ed. by M. Butt, T. H. King. Christchurch: University of Christchurch, 2004, 391–397.
- Penchev 1998:** Penchev, J. *Sintaksis na savremenniya balgarski knizhoven ezik* [Syntax of Contemporary Bulgarian Literary Language]. Asenovgrad: Publishing House „Vecernik“, 1998.
- Petrova 2008:** Petrova, St. *Slozhno izrechenie i ezikovi ravnishta* [Complex Sentence and Levels of Language]. Sofia: Skayprint, 2008.
- Pollard, Sag 1987:** Pollard, C., I. A. Sag. *Information-Based Syntax and Semantics*. Vol. 1: *Fundamentals*. Number 13 in CSLI Lecture Notes. Stanford: CSLI Publications, 1987.

- Popov 1983:** Popov K. Vidove izrecheniya [Clause and sentence types]. – V: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik*. T. 3. *Sintaksis*. Red. K. Popov, E. Georgieva, J. Penchev. Sofia: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite, 1983, 41–43.
- Rudin 1986:** Rudin, C. *Aspects of Bulgarian Syntax: Complementizers and Wh constructions*. Columbus: Slavica, 1986.
- Stockwell, Schachter, Partee 1973:** Stockwell, R. P., P. Schachter, B. H. Partee. *The Major Syntactic Structures of English*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1973.
- Sag 1997:** Sag, I. A. English relative clause constructions. – *Journal of Linguistics*, 33, 2, 431–484.
- Safir 1986:** Safir, K. Relative clauses in a theory of binding and levels. – *Linguistic Inquiry*, 1986, 17, 663–698.
- Sells 1985:** Sells, P. Restrictive and non-restrictive modification. – In: *CSLI Report No. 85–28*. Stanford: Leland Stanford Junior University, 1985, 1–33.
- Van Valin, LaPolla 1997:** Van Valin, R. D., Jr., R. J. LaPolla. *Syntax: Structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Проф. д-р Светла Коева
Секция по компютърна лингвистика
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
бул. „Шипченски проход“ № 52, бл. 17
1113 София, България
svetla@dcl.bas.bg

Prof. Svetla Koeva, PhD
Department of Computational linguistics
Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”
52 Shipchenski prohod Blvd., Bl. 17
1113 Sofia, Bulgaria
svetla@dcl.bas.bg